

SSAD

Stratejik ve Sosyal Arařtırmalar Dergisi

ISSN: 2587-2621

Volume 4 Issue 2, July 2020

Makale Gönderim Tarihi: 12.06.2020

Makale Kabul Tarihi: 07.07.2020

DOI: 10.30692/sisad.751827

ALEKSİAD VE KİTÂBÜ'L-İ'TİBÂR'DA HAÇLILAR*

The Crusaders in Alexiad and Kitabu'l İ'tibar

İlkay Bayer KÖŞGER

Yüksek Lisans Öğrencisi

Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi

ORCID ID: 0000-0002-4151-2665

ilkaybayer@hotmail.com

Mehmet ŞEKER

Prof. Dr.

Uşak Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

ORCID ID: 0000-0002-4732-5190

mehmet.seker@usak.edu.tr

* İlkay Bayer'ın "Anna Komnena'nın ve İbn Münkız'ın Gözünden Haçlı Seferleri" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Özet: Bu çalışmada, Haçlı Seferleri'nin başladığı dönemde, Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos'un kızı Anna Komnena'nın babasının iktidarı döneminde yaşanan hadiseleri anlattığı meşhur eseri Aleksiad ile aynı dönem Orta Doğu coğrafyasından diğer bir vakanüvis Üsâme b. Munkız'ın eseri Kitâbü'l-İ'tibâr'ın Haçlı Seferleri'ne bakışlarının karşılaştırma yapılarak incelenmesi amaçlanmıştır. Bu eserlerden birincisi Doğu Roma'nın başkentinde, diğeri Hama yakınlarındaki Şeyzer şehrinde kaleme alınırken Haçlılar ile bizzat karşılaşmış bu iki yazarın gözlemleri, benzerlikleri ve farklılıkları ile ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çağının çok ilerisinde kendi dönemlerinde pek de fazla kişinin niyetlenmediği bir çaba içine girerek tarih bilimine katkıda bulunmuş bu iki yazar, günümüze kadar etkileri sürmüş olan Haçlı Seferleri hareketinin etkilediği coğrafyalarda insanların hüznünü, acılarını, savaşları ve yıkımları genelde gerçekliğe sadık kalarak anlatmışlardır. Anna, tarih ve zaman ilişkisini, fani olmak ve ebedi olmak bağlamında şiiresel bir üslûp ile aktarırken, Üsâme b. Munkız ise bu ilişkiyi Allah'ın her şeye kâdir olması üzerine kurmuştur.

Bu iki yazarın buldukları aristokratik konumları göz önüne alınca yazdıkları eserlerin önemi de o derece artmaktadır. İçinde buldukları toplumdaki konumları ve olaylara bakışları açısından vakaları değerlendirdikleri ayrıca önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Haçlı Seferleri, Aleksiad, Kitabu'l İ'tibâr, Anna Komnena, Üsâme b. Munkız

Abstract: In this study, famous work of Anna Komnena, the daughter of the Byzantine emperor I. Alexios Komnenos, about the events that took place during her father's rule, a work named Aleksiad, which came out from the pen of a medieval chronicler named Anna Komnena in the period when the Crusades began, and another chronicler Üsâme b. Munkız's book, The Book of Crusades, were aimed to analyze by comparing their perspectives on the Crusades. While the first of these works was written in the capital of Eastern Rome and the other in Şeyzer, near Hama, the observations, similarities and differences of these two authors who met the Crusaders themselves were tried to reveal.

Ahead of their time, these two authors, who have contributed to the science of history by making an effort that many people did not intend in their own periods, have generally expressed people's sadness, suffering, wars and destructions in the geographies influenced by the Crusades, the effects of which took place until today. While Anna, in a poetic way, conveys the relation between date and time in regard to being mortal and eternal, Üsâme b. Munkız, on the other hand, builds this relationship on the fact that Allah is omnipotent.

Considering the aristocratic positions of these two authors, the importance of their works increases accordingly. In this respect, how they evaluate the cases is also important in terms of the positions they occupied in the society and their points of view.

Keywords: The Crusades, Aleksiad, Kitabu'l İ'tibar, Anna Komnena, Üsâme b. Munkız

GİRİŞ

Haçlı Seferleri, Orta Çağ tarihinin en etkili olaylarından biridir. “Haçlı Seferleri” deyimini 1096 yılında başlayıp 1291 yılında Hıristiyanların Akka'dan çıkarılmalarına kadar süren yaklaşık iki yüzyıllık süre boyunca Avrupa'nın doğuya yönelik askerî harekâtına verilen genel addır. (Demirkent,1996: 525) İlk olarak, 1096 yılının sonlarında doğuya gelen haçlılar, güzergâhları itibarıyla önce Bizans başkenti İstanbul'a uğradılar. Bizans prensesi Anna, haçlıların gerek şehre gelişleri öncesinde gerekse sonrasında yaşananları eserinde detaylı bir biçimde anlatmıştır. Anadolu'da Türklerin saldırıları ile ağır kayıplar verseler de Kudüs'e olan yolculuklarına devam edebilen haçlılar, bu yolculukları sırasında Şeyzer Prensi Üsâme b. Munkız(öl.1188) ile de birebir temasta bulunmuşlar, aralarında bazen çatışmalar yaşanırken bazen de dostluklar kurulmuştur. İki yazar da ilerleyen yaşlarında kaleme aldıkları eserlerinde, geçmişi hatırlayarak, kendi hayatlarını anlatırken karşılaştıkları haçlılara kayıtsız kalmamış, bu beklenmedik sürece de bizzat şahitlik etmişlerdir.

Aleksiad ve Kitabu'l İ'tibar kuşkusuz kendi dönemlerine ışık tutabilen birinci el kaynaklardır. Bu iki yazma eserin Türkçe'ye kazandırılmış çevirileri çalışmamızda kullanılmıştır. Aleksiad'ın çevirisi Rumca asıl metin dikkate alınarak, Bilge Umar tarafından yapılırken, Kitabu'l İ'tibar'ın iki ayrı Türkçe çevirisi yapılmıştır. Bu çevirilerden ilki Philip Hitti'ye ait İngilizce çevirisinden “İbretler Kitabı” adıyla Yusuf Ziya Cömert tarafından, diğeri ise 2018 yılında Arapça aslından Selahaddin Hacıoğlu tarafından “İbn Munkız Haçlılara Karşı” adıyla yayınlanmıştır. Bilge Umar'a ait çeviri ile Yusuf Ziya Cömert'e ait çeviri esas alınarak karşılaştırılmış ve Haçlıların bu iki kaynakta nasıl ele alındığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Hem Anna Komnena'nın, hem de

Şeyzer Prensi Üsâme b. Munkız'ın eserleri otobiyografi özelliği göstermektedir. İbretler Kitabı'nda bazı hikâyeler de gerçekçi olmayıp, Arap edebiyatında "âdab" olarak bilinen bir türe girmektedir. (McDonald: 2007, U.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 16, Sayı:2, 393-403) Âdab türü Arap edebiyatında, bilgi vermeyi amaçlarken eğlenceli, oyalayıcı malzemeler kullanır. İki yazar da hem kendi gündelik yaşamlarını hem de tarihe ışık tutacak olayları aktarırken yansız davrandıklarını belirtmiş olsalar da, siyasî ve dinî yakınlıklarından dolayı elbette kendi bakış açılarından ve kendi dönemlerine ait anlayış ve yorumlardan kendilerini alamamışlardır. Bu iki eser tarihçiler tarafından birçok kez araştırma konusu yapıldığından, kabul görmüş incelemeler ve bu kitapların konu olduğu diğer kaynaklar da araştırmamız sırasında gözden geçirilmiştir.

Anna Komnena'nın ve Şeyzer Prensi Üsâme b. Munkız'ın Eserlerindeki Ortak Bulgular

Anna Komnena, kendisinin de belirttiği üzere 1048-1118 yıllarını kapsayan babası Aleksios'un yaşam öyküsünü konu alan nesir şeklinde yazılmış eserinde, başta haçlı liderlerinden Bohemond (öl.1111) olmak üzere, kişileri tasvir ederken ve savaş sahnelerini anlatırken sahici, canlı bir dil kullanmıştır. Üsâme b. Munkız ise anlatımında tasvirlerle pek yer vermez. Daha çok kaleme aldığı hikâyeler ya kendi başından geçmiş olaylardır veya kaynağını belirttiği kişilerden aktarmıştır. Hikâyelerin sonunda genellikle ders çıkarma veya ibret almayı hedeflemiştir. Her şeyin Allah'tan geldiğine ve her şeyin onun takdir ettiği kadar olduğuna her daim atıfta bulunur. Üsâme b. Munkız'ın eseri yazma nüshada yalnızca iki bölümden oluşurken, Anna'nın eseri Aleksiad, on beş bölümden oluşmaktadır.(b.Munkız,2012:206), (Komnena, 1996:527-533)

Her iki vakanüvis de haçlıları âciz, sözünde durmayan, yeminini bozan, hilekâr, yalancı, kendi ordusuna ve yapılan anlaşmalara ihanet eden zalimler olarak tanımlar. Haçlıların en çok güvenilmez oluşları ve faziletten yoksun olmaları üzerinde duran Üsâme b. Munkız onları şöyle tanımlar: "*Frenkler, cesaret dışında insanların faziletlerinden hiç birine sahip değillerdir. Hamaset sahibi de değildirlir.*"(b.Munkız:172) Aynı düşüncüyü Anna da dillendirmiştir. "*küstahlıklarını ve cür'etlerini İmparator sarayı altında, bir İmparatorun vaktiyle çok büyük din adamı Nikolaos onuruna yaptırdığı kilisenin yakınında bulunan sur kapısını ateşe verecek ölçüye vardırıdılar.*" (Komnena,19996: 308-314-454)

Anna, Latinleri cesaretlerinden ötürü ayrıca övgüye layık bulmuştur. (Komnena, 1996: 85-86)"*Kelt ulusu, zaten çok ateşli ve coşkuludur; bir kere harekete geçince artık durdurulamaz.*" Üsâme b. Munkız, "*Her şeyi yaratan Allah'ın işleri ne kadar esrarlı! İnsan Franklarla ilgili durumları anlatmaya koyulduğunda, Yüce Allah'a hamd ve sena etmekten kendini alamaz, zira onların cesaret ve dövüş meziyetlerine sahip hayvanlardan başka bir şey olmadığını görür, aynen hayvanların sadece dayanıklılık ve yük taşıma meziyetlerine sahip olması gibi...*" diyerek, haçlılar hakkında kendi zamanının görüşlerini yansıtmıştır. Üsâme b. Munkız, bu satırlarda "*Haçlıları kendilerinden olmayan hiçbir kimseyle dostluk, ahbaplık kurmayan, tıpkı kuvvetli ve yük taşıma yeteneğine sahip hayvanlar gibi cesaret ve savaşçılıktan başka hiçbir insani meziyeti olmayan kişiler olarak nitelemektedir.*" (b. Munkız,167) Dönemi itibariyle, Haçlılar hakkındaki Müslümanların düşüncelerini yansıtan eserinde, Haçlıları Üsâme b. Munkız, "*diğerleri ile imtizaç etmeyen, gururlu, lanetli bir kavim*" olarak tanımlar. (b.Munkız:165)

Anna, haçlılar arasında gördüğü din adamlarının savaşa katılmalarına anlam veremez. Bizans'ın bu konudaki genel düşüncesini yansıtmaması açısından değerli bilgiler verir. "*Papas'ın nasıl olması gerektiği konusundaki düşünce, Latinlerde, bizde olanın aynı değildir; bizde, kilise törelerine, yasalara ve özellikle şu buyurduğuna bağlı kaldığımız İncilin istediklerine bakılır: "Elini sürme; yakınma; saldırma, çünkü sen kutsal dinin adamısın."* Barbar Latin ise, [*Papas diye görevlendirilmiş de olsa*] bir yandan kutsal ayınlara katılır, kalkanı sol koluna geçirir ve sağdakiyle muzrağı tutar; bir yandan da kilisedeki ekmek-şarap töreninde İsa'nın kanını simgeleyen şarabı içer; insanların birbirini kıyımdan geçirdiği çatışmaları izler ve kendisi de, Davut'un bir Mezmurunda söylendiği gibi, Kan adamı olur." (Komnena:313) Üsâme b.

Munkız'ın batıdan gelen din adamlarının savaşa katılmalarından ziyade kişisel davranışları ile ilgili hikâyeler anlatmış, (b.Munkız:119) haçlıların “hac” görevini yerine getirmeleri ile ilgili olumsuz bir fikir beyan etmemiştir. Müslümanlar arasında haçlılara karşı daha sonra oluşacak “*cihat*” düşüncesi henüz şekillenmemiş ise de, Müslümanların haçlıları Bizanslılar'dan çok farklı görmedikleri Üsâme b. Munkız'ın eserinde ortaya çıkar. (b.Munkız: 129) Hem Anna hem de İbn Munkız, batılıların “Kutsal Savaş” dedikleri haçlı savaşlarının kutsallığı hakkında şüpheye düşmüşlerdir, her iki yazar da haçlı savaşlarının kutsallığını sorguladıkları görülür.

Anna, babasının her zaman barıştan yana tavır koyduğunu, savaşın kaçınılmaz olmasının dışında savaşın yıkıcı bir zulümden başka bir şey olmadığını vurgular. Üsâme b. Munkız da, hâtıratında, Antakya hâkimi Roger'ın şövalyesinin amcasına söylediklerinden amcasının da, barış yanlısı bir siyaseti savaşa tercih ettiğini anlatmaktadır. Roger'ın şövalyesi, Şeyzer ve etrafının harabeye dönmeyip, yaşanabilir olarak kalmasını da bu yaklaşıma bağlayacaktır. (b.Munkız:121)

Her iki eser de Türk Tarihi açısından kaynakların pek az olduğu bir dönemi ihtiva etmesi bakımından ayrıca değerli olup, Haçlı Seferleri sırasında Türkler'in ne derece etkili olduklarını da gözler önüne serer. Anna, Türkler ile birlikte yapılan mücadeleler sırasında yer yer Türkleri överken, Türkler'e karşı yapılan mücadelelerde ise nefretini gizlemez. İbn Munkız da Türkler ile bazen karşı karşıya gelirken, bazen de yan yana saf tutmuştur. Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun((1040-1157)) etkileri elbette ki Bizans'ta olduğu kadar Suriye'de de hissediliyordu. Anna'nın eseri Aleksiad'da; Sultan Muhammed Tapar(1105-1118)'in akını detaylı bir biçimde anlatılmıştır.

“...Arkasından, en ileri gelen Baş Satraplar, Kontogmen ve Emir Muhammed, Lentiana yolundan, Poimanenon/Eski Manyas'a kadar ilerlemişler ve oradan hem bol ganimet, hem de çok sayıda tutsaklar getirmişlerdi. Monolykos ise, yöre halkının Barenos dediği, birçok diğer derenin, [örneğin] Skamandros/Kara Menderes'in, Angelokomites Deresinin ve Empelos'un da çıktığı, İbidos adı verilen bir dağdan akar...”Yine Anna'nın eserinde “... 500 asker alarak Barbarları [uzaktan] izlemesini, onların hareketlerini kendisine mektupla bildirmesini, [ama] onlarla her çeşit çatışmadan kaçınmasını buyurdu. Beriki, İznikten çıktı; Kontogmen'e, Emir Muhammed'e ve bunların yoldaşlarına, Aorata yakınında ulaştı ve sanki İmparatorun buyruğunu unutmuş gibi, hemen onlara saldırdı...”(Komnena,458-459) ifadeleriyle anlattığı bu savaşa diğer yazarımız Üsâme b. Munkız'ın da değindiği görülür. Sultan Muhammed Tapar'ın emriyle düzenlenen bu sefer için gelmiş olan Selçuklu kumandanı Sipahsâlâr Porsuk İbn Porsuk'un 1115 yılında katıldığı ve birçok Horasan ve Suriye bölgesinden emirin/komutanın da içinde bulunduğu büyük bir ordudur.(Komnena: 459)Bilge Umar'ın, 1113 tarihinde Emir Muhammed'in akını dediği tarihlerde vuku bulan sefer ile yaklaşık tarihte olan seferdir. Sultan Muhammed Tapar'ın 1111 yılındaki Komutan Mevdud idaresindeki büyük seferinden İbn Munkız de bahseder. (b.Munkız:100) Antakya hâkimi Tankred'e karşı Tell el-Turmesî'de konaklayan Sultanın ordusu ile haçlılar karşı karşıya gelmişlerdir.

Hem Anna hem de İbn Munkız, Türklerin düşmanlarının suya ulaşmalarını engellemeleri konusunda uyguladıkları savaş taktiğine yer vermiştir. (b.Munkız:101) Türkler, düşmanlarını su kaynaklarına yaklaştırmaz ya da güzergâhlarındaki su kaynaklarını düşmanının yararlanmaması için tahrip ederlerdi. Anna, Türklerin meşhur Turan taktiğini de detaylı biçimde anlattığı eserinde, cesaretleri ve savaşlarda gösterdikleri üstün başarılar nedeniyle Türkleri övmekten kendini alamaz. Onların okçuluk ve at binme konusundaki hünerlerini de görmezden gelemeyen Anna, eserinde bunu açıkça belirtir. (Komnena:487) Aynı şekilde İbn Munkız'da Türkler'in nasıl yaman savaşılar olduğunu anlatırken onlara olan hayranlığını gizlemez. (b.Munkız: 107)

Haçlı liderlerinin en meşhurlarından Bohemond, onun babası Robert de Guiscard (öl.1085) ve bütün ailesi ile ilgili bilgileri Anna, ayrıntılı biçimde vermiştir. (Komnena: 41-45:131) 1081 yılının Haziran ayında, Draç'ı kuşatan Guiscard, Bizans'ı ele geçirmek için çok çabalamıştır. Bohemond da babasının izinden gitmiştir. Hırsı sayesinde Bohemond, Antakya Haçlı Prenslığı'nin başına geçmiştir.(Komnena: 357-387) Bohemond'un kırklı yaşlarında olmasına

rağmen genç görünümü, beyaz tenine karışmış al yanakları ve yiğit hali Anna'nın tasvirlerinde zikredilir. Anna, Bohemond'un gülüşünün bile çevredekileri tedirgin ettiğini anlatır. (Komnena: 419) Birinci Haçlı seferinde Norman Haçlı lideri ve Antakya Haçlı Prensiği'nin kurucusu Bohemond, 1100 yılının yazında, kuzeni Richard de Salerno ile Danişmendli Emîri Gümüştegin Gazi(ö.1104) tarafından yakalanıp, hapsedilmişti. İtalya'dan gelen Lombardlar, Sivas ve Niksar'ı alarak Bohemond'u kurtarmayı istemişlerdi. Bu amaçla haçlı ordusundan ayrılıp farklı bir güzergâh takip ettiler. Anna'nın eserinde izlenen bu yol şu ifadelerle anlatılır:

“Baudoin'ı çağırdı ve onu Kudüs Krallığına getirdi. İmparator, Baudoin'ın Kudüste taht'a geçtiğini öğrenince, [İstanbul'a gelişinde] sevinçle karşıladığı Saint-Gilles'i yanında ahkoydu; tam bu sırada, Blandrate kardeşlerin komutasında bir Norman birliği de [İstanbul'a doğru] gelmekte idi. İmparator, [İstanbul'a geldikleri zaman] bunlara ısrarla, Latinlerin diğer ordularıyla buluşmalarını sağlayacak olan, daha önceki birliklerin izlemiş bulunduğu yolu aynıyla izleyerek, kıydan Kudüs'e gitmelerini öğütledi; ama gördü ki bunlar, Frank'larla birleşmek istemedikleri için ve [Horasan sandıkları, Danişmendliler ilini] zapt etmek üzere Horasan'a gitmek amacıyla bir başka yolu izlemek istediklerinden, onları ikna edemeyecektir. Bu tasarının kesinlikle felaket getireceğini bilen ve böylesine kalabalık bir ordunun -gerçekten bunlar [bu ordu] 50 .000 atlı ve 100.000 yaya askerinden oluşuyordu.”

Baudoin, 25 Aralık 1100'de kral olurken, Bohemond'u kurtarmak isteyen haçlıların takip güzergâhı konusundaki ısrarını anlatan Anna, Bohemond'un tutsak edilmesiyle ilgili bir bilgi vermez. Burada Horasan ve Danişmendliler ilini karıştırmaktadır. 1101 yılının yazında Türkler ile Haçlıların mücadelelerini anlatan Anna, Türklerin başarılı olduğunu söyler. (Komnena:346-347) Başka bir araştırmada ise Bizans İmparatoru Aleksios'un, Bohemond'un kendisine teslim edilmesi için 260.000 Bizans altını vaat ettiğini belirtir. Danişmendli Emîri, bu teklifi uygun bulsa da fidye için alınacak altından hak iddia eden Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan(1092-1107)'in devreye girmesi ile görüşmeler yarım kalır. (Runciman, 1998: c.II,31) Niksar kalesinde bir müddet tutsak olan Bohemond, 1103'te fidye karşılığında serbest bırakılmıştı. Ancak bu durum müttefik konumundaki Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan tarafından yeni, güçlü bir Haçlı ittifakının oluşmasına neden olacağı gerekçesi ile hoş karşılanmamıştı. (Özaydın:1993,470)

Anna'nın, Bohemond'un 1104 yılı sonunda, öldüğü söylentisi çıkartıp, tabutta yolculuk ederek, Rum ülkesini alt üst etmek niyetiyle 1105 yılı ocak ayında İtalya'ya yaptığı yolculuğu, ölü bir horozun da kokusuyla inandırıcılığını arttırdığı hikâyesine bilinen başka bir kaynaktan rastlanmaz. (Komnena: 357) Anna, daha sonra Bohemond'un bugünkü Arnavutluk ve yakın çevresini işgal etmek amacıyla olduğunu belirtir. Fransa Kralı I. Philippe'in kızı Constance ile evlendiğini kaydeder. Bohemond'un bu evliliğinden olan oğlu II. Bohemond'un, 1112'de Tancred'in ölümünden sonra Antakya Haçlı Kontluğu'nun başına geçtiğini İbn Munkız'ın kitabından takip edebiliriz. (b.Munkız: 156) Vaftiz ismi Marc olmasına rağmen, iri ve güçlü fiziklerinden dolayı, efsane kahramanı devden mülhem olarak kendisine Bohemond deniliyordu. (Nicolle, 2013:14) Anna, Bohemond'un “*sanisko ve ya saniskos lakaplı*” (Komnena:142-151) olduğunu belirtiyor. Bu kelimeyi Bilge Umar, tespit edemediğini yazarken, san- kutsal yüce anlamına gelebileceği gibi Robert'in başkenti Salerno şehri ile ilgili olup, Salerno'lu anlamında kullanılması ihtimalinden de söz edilebilir.

Anna'nın anlatımı bu noktada sona ererken eserinde bahsi geçen Roger ve Baudoin'in daha sonra yaptıkları İbn Munkız'ın eserinde yer almaktadır. Üsâme, Haçlılara karşı önemli savaşlarda bulunmuştur. Antakya, Roger adlı bir Frenk tarafından yönetiliyordu. (Komnena: 401) Artukoğlu Necmeddin İlgazi 14 Ağustos 1119 tarihinde Danis'te Roger ile savaştı. O'nu öldürdü. (Ziya Cömert'in notu; Roger, Üsâme b. Munkız'ın söylediği gibi Danis'te değil Balat'ta öldürüldü.)

“Baldwin Antakya'ya gelerek, şehri teslim aldı. Kırk gün sonra, Baldwin, savaşa hazır olarak İlgazi'nin karşısına çıktı. İlgazi için, Üsâme, “ne zaman şarap içse, yirmi gün sarhoşluğu geçmez” diyor. Frenkleri yendiğinden şarap içmiş, sarhoşluk periyodu gereği henüz sarhoşluğu

geçmemiştir. Kral Baldwin, ordusuyla Antakya'ya girinceye kadar da sarhoşluğu geçmedi. İlgazi ile Baldwin arasındaki ikinci savaş Balat'ta idi. Bazı Frenkler, bazı Müslümanları yendiler. Müslümanlar, Sihyevn, Balatunus ve çevresinin hâkimi olan Robert'i esir aldılar. Robert o zamanlar Şam'ın hâkimi olan Atabek Tuğtekin'in dostuydu. "Robert, Atabek Tuğtekin'in de İlgazi'ye yardım için katıldığı bu savaşta esir alındığında, kendi fidyesini on bin dinar olarak belirlemiştir. İlgazi, "onu Atabek'e götürün, belki Atabek, onu korkutur da belki daha fazla fide alırız dedi. Robert'i Atabek'e götürdüler. Atabek, çadırında içiyordu. Robert'in kendisine doğru geldiğini görünce kalktı. Kılıcını çekerek, Robert'in kellisini uçurdu. Türkmen askerlerin parasını ödeyebilmek için bir dinara ihtiyacımız varken, biraz korkutursun belki daha fazla fide alırız diye sana gönderdik" dediklerinde Atabek, "Ben bundan başka bir korkutma usulü bilmiyorum" cevabını verdi. (b.Munkız:155) Haçlılar bu yenilgiyi, Kanlı Meydan Savaşı "Ager Sanguinis" olarak anarken her zaman hatırlamışlardır. Üsâme b. Munkız'ın Kitâbü'l-İ'tibâr'da verdiği bilgiye göre; 40.000 kişilik Haçlı ordusundan Antakya'ya dönmeyi başaranların sayısı yirmi kişi bile değildi. (b.Munkız:154)

Bizans'ın o yıllarda, Anadolu ve Suriye'ye yönelik bir denge politikası takip ettiği anlaşılıyor. Haçlı Seferleri sırasında, Aleksios Komnenos, Anadolu'nun batı kıyılarının bir bölümünü Türkler'den almak için hâlihazırda bulunan gücünü kullanmış, Bohemond ile çatışmaya girmesiyle beraber, Suriye'nin kuzeyinde Bizans'ı yok sayan bir Norman Prensiğinden ise, geçici olarak iyi teşkilatlanmamış yarı göçebe Türklere bırakmayı tercih etmişti. 1138 yılında, İmparator II. Ioannes Komnenos, Haçlılar ile babası zamanında yapılmış olan vasallık yeminini hatırlatmak, Ermeniler'i yeniden Bizans'ın kontrolüne sokmak ve Zengî (1127-1146)'yi bertaraf etmek amacıyla Antakya'ya gelmişti. Bizans İmparatoru Ioannes Komneos, Haçlı kuvvetleri ile birleşerek Nisan 1138'de Halep topraklarına girdi ve Halep yakınlarındaki Buzaa'yı aldı. 19 Nisan'da Halep'i kuşattılar ama karşılarındaki Zengî hazırlıklı idi. Bizans ve Haçlı kuvvetleri bir başarı elde edemediler. Ardından Esarib'i kuşattılar. 21 Nisan'da burayı aldıktan sonra Munkızoğulları'nın elindeki Şeyzer'i kuşattılar. Zengî'nin örgütlediği savunma sayesinde Şeyzer'i alamadan döndüler. Anna da bu sefere eserinin ön kısmında değinmiştir. O, eserinde 1138 yılında Antakya ve Suriye üzerine yapılan seferde eşinin Bizans İmparatorunun yanındaki komutanlardan biri olarak Antakya'yı Haçlılar'dan geri alıp, kardeşinin emrine kazandırdığını belirtir. Suriye üzerine yapılan saldırıda eşinin de bulunduğunu Anna anılarında yazmıştır. Bu sefer sonunda Anna'nın eşi hastalanmış ve ölmüştür. (Komnena: 11-12; b. Munkız:26-148) Suriye üzerine yapılan bu sefer sırasında İbn Munkız de bizzat savaşa katılanlar arasındadır.

SONUÇ

Haçlılar, Kudüs Krallığını kurarak, bölgedeki Müslümanlar ile uzun süren bir komşuluk dönemi yaşadılar. Bu komşuluğun sonuçları, siyasi ve sosyal bakımdan ayrıca üzerinde durulacak kadar büyük olmuştur. Haçlı Seferlerinin, iki yekpare dini bloğun karşılaşması biçiminde vuku bulduğu fikri çalışmamız boyunca da değerlendirilmiştir. Hıristiyan Bizans ve Müslüman Ortadoğu'nun Haçlı Seferlerine bakışı gösterir ki, Haçlılar, Ortadoğu'ya yeni bir enstrüman eklemekten başka bir durum yaratmamıştır. Dini bir blok, çoğu kez mezhepsel kavgalar, kişisel çıkarlar gölgesinde kurulamamıştır. Anlatsal tarihin iyi bir örneğini sunan Anna, eserinde Ermeni inancı için sapık derken, Üsâme, Ermeni Rubal'ın oğulları (Theodoros ve Leon) ile iyi ilişkiler içinde olduklarını anlatır.(Komnena,344,474,287;b.Munkız,240) 1100 yılında babalarının ölümü üzerine büyük oğlu Theodoros (Toros) baron olmuştur. Kardeşi Leon'da ağabeyinin yanında yer almıştır. Haçlılar, Ermenilerden yardım almışlar hatta kalelerini ve kentlerini Haçlılara teslim etmişlerdir. Anna eserinde, Bizans İmparatoru Aleksios'un Süleyman-şah ile Kırkgeçit (Dragos) Çayı antlaşması yaptığını belirtir. Bu antlaşma ile İzmit Körfezine dökülen Dragos Çayı iki taraf arasında sınır kabul edilmiş ve dini farklılıkların dikkate alınmadığı bir bağ oluşturulmuştur. (Komnena:126) Bizans İmparatoru I.Aleksios'un elçilerini göndererek Kont Bertrand'dan vasallık yeminine sadık kalarak imparatorun yanında Tankred'e karşı savaşmasını istemişler, Bertrand da bunu kabul etmiştir. (Komnena:445-447)

Ünlü Bohemond'un babası Robert Guiscard, İmparator Aleksios'un tahta yeni geçtiği 1082 yılında Dryyhakhion'u(Draç) ele geçirir.(Komnena:131) Robert Guiskard'ın Bizans'a karşı duruşunu oğlu Bohemund sürdürmek niyetindedir. Aleksios ve diğer bir Haçlı Kontu Raymond aralarında bir dostluk kurarken, Bohemond'a hasım olurlar. Anna, eserinde Bohemond, Antakya'nın ele geçirilmesine rağmen doğuda varlık göstermek bir yana, batıya dönüp yeniden asker toplayıp, Bizans'ın üzerine bir saldırı planlayarak, babası Robert'in amacına sadık kalarak İstanbul'u ele geçirmek için çalışmıştır. Anna Komnena, Bohemond'un Larissa'daki yenilgisinden dolayı İmparator Aleksios'a karşı düşmanca tavrının sürdüğünü ve yenilginin öcünü almak için beklediğini belirtir. (Komnena:313) Anna, Frenklerin haçlı seferlerini, Bizans'ı almak için düzenledikleri fikrine dördüncü haçlı seferinden çok önce varmıştır.

Üsâme'nin anlattığına göre “1124 yılında Şeyzer'de Frenk ve Ermeni savaşçılardan bir miktar esirimiz vardı. Frenklerin kralı Baldwin, onların güvenliği karşılığında Mardin Emiri Hüsameddin Timurtaş İlgazi'ye borçlu olduğu meblağı vermeyi kabul etti. Gerekli meblağ ödenip rehinelere yurtlarına dönmeyi beklerken Humus hâkimi Hirkan'ın gönderdiği pusuya yatmış bir grup süvari çıkıp onları esir almıştır”. (b.Munkız:137) Timurtaş İlgazi ve Hirkan arasında işbirliğinden ziyade birbirlerini pusuya düşürme çabası vardır.

Üsâme, Nureddin Zengî ile bir görüşmesini aynen Nureddin Zengî'nin kelimeleriyle şöyle aktarır: “Ey Fulan, Şam halkı bizim düşmanımızdır. Frenkler de bizim düşmanımızdır. İki arasında olduğumda ne onlara ne ötekilere güvenirim.” (b.Munkız:39)

Bizans ve Haçlılar arasında olası bir işbirliği, yukarıda da değindiğimiz gibi karşılıklı güvensizlik, inanç esaslarındaki farklılıklar, görüş ayrılıkları, geçmişe dayalı husumetler, batıların İstanbul'u zapt etmek gibi bir niyetleri de olduğundan gerçekleşmemiştir. Anna'nın eseri bize Haçlıların gelişyle birlikte Bizans'ın tavrı ile ilgili bilgileri detaylı biçimde vermektedir. Doğu'da kurulan Latin Prenslüklerini kendileri için tehdit gören Bizans, bu konuda yanılmamış, İstanbul'un yağmalanmasını geciktiren bir politika izlemiştir. Anna, babasının ve Bizans'ın iç ve dış politikaları ile ilgili de bilgileri paylaşmış, belki de daha sonraki idarecilerin ders çıkaracağı edebi değer de taşıyan eserini ortaya koymuştur. Anna da Üsâme b. Munkız gibi haçlıların tavır ve davranışlarını betimlerken olumsuz unsurları ön planda tutmuştur. “Latinlerin çok oynak davranışlı” olduklarını söylerken, güvenilmez oldukları, boğazın akıntısı gibi bir aşırıktan diğerine sürüklendiği, mal ve mülk düşkününü kişiler olarak tanımladığı Frenklerden şikâyet etmiştir. Çok kalabalık olduklarını da söyleyerek babasının neden Haçlı Seferine iştirak etmediğini açıklamaktadır. (Komnena:327) Anna'nın eserinde, dönemin Bizans'ının Haçlı Seferleriyle artan Ortadoğu'daki hareketli sürece, el değiştirmelere, savaşlara, entrikalara fazla müdahil olmadığını görüyoruz. 1138 yılında, Anna'nın kardeşi olan Bizans İmparatoru Ortadoğu'ya sefer düzenlediğinde çok da başarılı olamamıştır. Bu seferde Anna'nın eşi de bulunmuştur.(Komnena,11-12: b.Munkız, 148) Bizans ordularının Şeyzer'i kuşatması sırasında İbn Munkız de bizzat savunmada yer almıştır.

Üsâme İbn Munkız, haçlıların güzergâhında bulunan emirliği nedeniyle, sık sık Anna gibi haçlılarla münasebette bulunmuş, onların alışkanlıkları, inanç ritüelleri, adalet anlayışları, saldırgan tavırları, tedavi yöntemleri karşısında çokça hayret etmiş, bazen de onlarla dostluk kuracak kadar samimi olmuştur. İbn Munkız, Frenklerin bayramlarından birinin kutlamaları sırasında Taberiyye'deki eğlenceleri izlemiştir. (b.Munkız:174)Her iki eserimiz de sosyal tarih yazımında özellikle hatırat tarihçiliğinin önemli ve özgün eserleridir. Tarih biliminin ana malzemesi olan insan, kendisinin ve çevresinin yaşam tarzını kaydetme ihtiyacı duymaz. Aynı kültür öğeleri, farklı kültüre sahip kişilerin ilgisini çeker ve sonraki dönemlere ışık tutabilecek değerli bilgiler aktaran kayıtlar ortaya çıkar. Orta Çağ Tarihinde, Ortadoğu'da birçok önemli olaya şahit olmuş, bizzat olaya iştirak etmiş birçok kişi, bunu yazmayı denememiştir. Pek az kişinin yazmayı denediği bu olgunun, belirli bir üslupla yazıldığına da çok sık rastlanmaz.

İki kültür, iki devlet, iki inanç ve tek bir coğrafyada yaşamayı başarmış iki komşu olarak Müslümanlar ve Bizanslılar, Haçlıların gelişi ile daha önce şahit olmadıkları kadar vahşi yıkımlara, katliamlara şahitlik etmişlerdir. Kudüs'ü kurtarmak ve hac ziyaretini gerçekleştirmek amacıyla başlamış Haçlı Seferleri, geçmişe aitmiş gibi görünse de seferlerin oluşturduğu bilincin, bazen toplumsal bazen de siyasi platformlarda halen kendisini göstermekte olduğu söylenebilir.

Her ne kadar, iki tarihçi de kendi pencerelerinden eserlerini kaleme almış olsalar da kuşkusuz kendi toplumlarının bakış açılarını da bir bakıma yansıtır. Her iki eserde de Haçlıların geçtikleri bölgelerde nasıl bir yıkıma sebep olduklarını, saldırgan ve yok edici tutumlarının diğer insanları etkilerken insanlık tarihi bakımından çok acı günlerin yaşandığı da bu eserlerdeki anlatımlarla kayıt altına alınmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, her iki eserinde, hem Türk, hem İslâm, hem de haçlı tarihleri bakımından olduğu kadar, aynı zamanda Avrupa ve dünya tarihine kaynaklık edecek özellikte olduklarıdır.

KAYNAKÇA

Komnena, Anna,(1996). “Alexiad: Malazgirt'in Sonrası”, B. Umar (Çev.), İstanbul, İnkılap Kitabevi.

Özaydın, Abdülkerim, (1993). “Dânişmendliler”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.8, İstanbul, TDV Yayınları.

Demirkent, Işın, (1996) “Haçlılar”, DİA Merçil, E. ve Demirkent, I. “Haçlılar”, DIA, C. XIV, İstanbul.

M. V. McDonald,(2007) “Bir Tür Olarak Arap Edebiyatında Hayvanı Konu Alan Kitaplar, “Animal-Books as a Genre in Arabic Literature” başlığıyla British Society for Middle Eastern Studies (c.15, No.1/2, (1988) s. 3-10) adlı dergide yayımlanmış olan makalenin çevirisidir. Şener Şahin(Çev.), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 2*

Müeyyüddevele Ebu Muzaffer Üsâme İbn Münkız b. Mürşid el- Kinânî eş- Şeyzerî Kitâbü'l-İ'tibâr, haz. Philip K. Hitti,(Beyrut 1999); Türkçe çevirisi için bkz. Üsâme İbn Münkız, İbretler Kitabı,(İstanbul, 2012), Yusuf Ziya Cömert (Çev).

David Nicolle, (2013). “ Birinci Haçlı Seferleri 1096-99”, L. Ece Sakar (Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Runciman, Seteven, (1998). “Haçlı Seferleri Tarihi, I-II” Fikret Işıltan(Çev.), Ankara, T.T.K. Basımevi.

Üsâme İbn Münkız,(2012) “İbn Münkız Haçlılara Karşı”, Selahattin Hacıoğlu (Çev.), İstanbul, Bordo Siyah Yayınları.

EKLER:**1. Kitâbü'l-İ'tibâr'ın Arapça Orijinal Metni**

الأول الباب

وأسفار حروب

الإفرنج قتال

الراشد الإمام من وصل وكان. ايركذين سلمدا في صافدا ذلك في القتل يكن لمو قنسرين معركة بن المسترشد رحمهما الله، ابن بشر رسولاً إلى أتاك يستدعيه. فحضر ذلك المصاف وعليه جو شن مذهب، فطعنه فارس من الإفرنج، يقال له ابن الدقيق، في صدره اخرج الرمح من ظهره رحمه الله، بل قتل من الإفرنج خلق كثير. وأمر أتاك رحمه الله، فجمعت رؤوسهم في حقل مقابل الحصن، الحصن، فكانت قدر ثلاثة آلاف رأس ثم إن ملك الروم عاد خرج إلى البلاد في سنة اثنتين وثلاثين وخميس مائة، واتفق هو والإفرنج خذلهم الله، واجمعوا على قصد شيزر ومنازلتها. فقال لي صلاح ؟ قال "الدين ماترى ما فعله هذا الولد المثل ؟" يعني ابنه شهاب الدين احمد قلت "وأى شيء فعل تسلم أقول أتاك لي نفذت" قال عملت شيء وأى قلت". بلدك لي يتو من أبصر يقول لي أنفذ" موضعك "قلت "بئس ما فعلت" "أما يقول لك أتاك لي كانت لهما أكلها، ودا صارت عظماً رماها علي ؟" قال "فأى شيء أعمل ؟" قلت أنا جالس فيها. فإن سلم الله تعالى كان بسعادتك، ويكون ويكون وجهك ابيض عند صاحبك. وإن اخذ الموضع وقتلنا كان بأجالنا، وأنت معذور "قال "ما قال لي هذا القول أحد غيرك" وتوهمت أنه يفعل ذلك، فحلفت الغنم والدقيق الكثير والسمن وما يحتاجه المحاصر، فأنا في داري المغرب ورسوله جاء ☒ قال "يقول لك صلاح الدين نحن بعد غد سائرون ☒ واخو أولادي اترك" وقلت عظيم هم هذا من بي قل على فورد". ير للمسد شغلك فاعمل وصلدا لي إلى وأهلي في الحصار وأسير إلى الموصل ؟ فأصبحت ركبت إليه وهو في الخيام استأذنته في الرواح إلى شيزر لاحضر لي نفقة ومالاً نحتاج إليه في الطريق. فأذن وقال "لا تبطىء"، فركبت ومضيت إلى والسلاح شيزر، فبدا منه ما أوحش قلبي، وعرك ابني فنازل، فنفذ إلى داري فرفع كل ما فيها من الخيام . رائعة قيرك نكبة فكانت ☒ أصحا وتتبع تي أحبر رأم على وقبض والرحل

منقذ بن أسامة-

منقذ بن أسامة الاعتبار كتاب

2. Orijinal Metin. Aleksiad. Forse da Costantinopoli.

Wikimedia

